

Fliegaufer Gergely

A német és a magyar büntetés-végrehajtás adatainak összehasonlító elemzése

A külföldi büntetés-végrehajtási intézetekbe látogató delegációk általában a következő kérdéseket teszik fel vendéglátóiknak: Mekkora az intézet befogadó képessége? Milyen az intézet telítettsége? Mennyi az éves költségvetés? Hány főből áll a személyi állomány? A szakmai megbeszélések utáni félhivatalos programokon pedig a testületi tagok társadalmi megbecsültségére és fizetésére vonatkozó tudakozódás is szerepet kap. Ezek a kérdések valóban fontosak, a bv. intézetek működésének alapvető feltételit igyeksenek feltérképezni. A kapott információk alapján nagyjából megállapítható például, hogy az adott intézetben milyen nehézségű a munka, és könnyen kiszámolható, hogy egy testületi tagra hány fogvatartott jut átlagosan. Jelen dolgozat – a német és magyar büntetés-végrehajtás adatainak összehasonlításán keresztül – a fentieket kibővítve további, kevésbé ismert összefüggések feltárása törekszik.

Felmerülhet a kérdés: A hazai adatokat miért éppen Németország büntetés-végrehajtásának adataival vetjük össze? Egyfelől: Magyarország jogrendszere a történelem során szorosan összeforrt a német nyelvterületek, ezen belül Németország joggyakorlatával; ebből adódóan az igazságszolgáltatást – és ezen belül a büntetés-végrehajtást – illetően a természetesnek tekinthető különbségek mellett számos hasonlóság is adódik. Másfelől: a meglévő sokrétű kapcsolatrendszer következtében a magyar büntetés-végrehajtási szakemberek kiterjedt ismeretekkel rendelkeznek a különböző német tartományok büntetés-végrehajtási gyakorlatáról.

A cikk fő forrása – a német adatok tekintetében – a Jörg-Martin Jehle által összeállított Strafrechtspflege in Deutschland, 2003 (Büntető igazságszolgáltatás Németországban, 2003) című kiadvány, amely kitűnő statisztikai táblákat tartalmaz, a hozzájuk tartozó elemzésekkel együtt. Ezen kívül – ahol szükséges volt – számos, interneten megtalálható dokumentum adatait is figyelembe vettük.

A német igazságszolgáltatás, büntetés-végrehajtás néhány általános jellemzője

Tartományi rendszer, büntetőeljárás, egyes szankciók

Németország tartományai önálló országgyűléssel, törvénykezéssel és államigazgatással rendelkeznek. A szövetségi szintű államigazgatási szervek csupán iránymutató te-

vékenységet vagy nemzetközi jellegű feladatokat végeznek. Németország legtöbb tartományában hiányzik a büntetés-végrehajtás középirányító szerve, amely a mi országos parancsnokságunknak felel meg. A büntetés-végrehajtás központi irányítását az igazságügyi minisztériumok bv. főosztályai látják el.

A német igazságszolgáltatás szervei – a büntetőeljárás stádiumainak megfelelően – a következők: rendőrség, ügyészség, bíróság, büntetés-végrehajtás, pártfogó felügyelet. Ezek a szervek mind a tartományi rendszernek megfelelően működnek, sőt még néhány város is önálló tartománynak számít (Berlin, Bréma, Hamburg). Ennek ellenére az illetékesség kérdése, vagy az ebből adódó esetleges nehézségek általában nem földrajzi természetűek.

Az új tartományok közül Brandenburg, Szászország és Tübingia – mondhatni – teljesen felkészült az igazságszolgáltatási feladatok önálló ellátására, de egyes esetekben még nem körvonalazódott, hogy bizonyos keleti tartományi szervek mely nyugati szervezetnek a megfelelői. Másként kifejezve: egyes kelet-német tartományok öröklött közigazgatási rendszere eltér a többi tartomány jelenleg funkcionáló államigazgatási rendszerétől.

A büntetőeljárásban résztvevő szervek jogkörei szinte teljesen egyeznek a magyar szabályozással, a legszembeötlőbb kivétel ezek alól az, hogy néhány tartományban esküdtszék működik. Az eltérésekre még néhány példa: a német büntetőjogban a járművezetéstől eltiltás nem büntetési nem, hanem intézkedés, viszont a kényszergyógyítás önállóan is alkalmazható intézkedés, amelynek foganatosítására külön intézeteket hoztak létre. Abban az esetben, ha az elítéltről feltételezni lehet, hogy nem fog újabb bűncselekményt elkövetni, és legfeljebb két évig terjedő szabadságvesztésre ítélte a bíróság, az ítélete automatikusan pártfogó felügyeletté változik – ez lényegében a próbára bocsátással egyezik meg.

Testületi tagok

Németországban a büntetés-végrehajtásnál nem hivatásos állományba tartozó (katonának minősülő) személyek dolgoznak, hanem hivatalnokok (Beamte), akik a magyar rendszernek megfelelően köztisztviselőnek minősíthetők. A kezdő testületi tag (Anwärter) nettó bére Németországban kb. 1600 euró. Ezek a személyek még nem jogosultak arra, hogy bv. intézetbe lépjenek, hanem az általában tartományi szinten működő bv. szakiskolák hallgatói. A beosztásba sorolást követően az illetmény összege kb. 2000 euróra emelkedik.

A Németországban tett látogatások során a magyar delegációk számos meglepő dologgal találkozhatnak, ezek közül az egyik a szolgálatszervezés rendje. Németországban a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó állomány (felügyelők) szolgálati rendje nem 12 órás váltási struktúrákban szerveződik. Egy nap három váltás van szolgálatban, egy délelőtti, egy délutáni és egy éjszakai. Az éjszakai szolgálat elvállalása önkéntes, és egy egész hétig tart, majd ezután egy hét szabadság következik.

A fogvatartottak életkori kategorizációja

Németországban életkor szerint a fogvatartottaknak három kategóriája van. Felnőtt korú fogvatartott, aki betöltötte a 21. életévét, „fiatal felnőtt” (Herabwach-

sende) fogvatartott, aki a 18. életévét betöltötte, de a 21-et még nem, míg fiatalokúaknak a 14-18 éves fogvatartottak minősülnek.

A fogvatartottak egyes, a statisztikai nyilvántartásokban nem szereplő csoportjai

A német fogvatartotti állomány 0,4%-át kitevő személyek a bv. intézetekben ún. biztonsági őrizet (Sicherungsverwahrung) hatálya alá tartoznak. Az intézkedés egyedi módon, a kiszabott szabadságvesztés büntetés után lép hatályba, és határozatlan ideig tart. Az intézkedést olyan személyekkel szemben foganatosítják, akik különösen veszélyesek a társadalomra, és teljes reintegrációjukra nincs esély. A biztonsági őrizet hatálya alá tartozó személyek jellemző bűncselekménye a több emberen elkövetett szándékos emberölés vagy a gyermek sérelmére elkövetett szexuális jellegű és motívumú emberölés vagy erőszak.

Megjegyzésre érdemes, hogy Németországban (és Ausztriában is) a szexuális jellegű bűncselekményeket sokkal súlyosabban ítélik meg, mint nálunk. A társadalom részéről masszív ellenszenv fejeződik ki a szexuális jellegű bűncselekményt elkövetőkkel szemben, és az az igény jelentkezik a bűnüldöző hatóságok felé, hogy azok a legszigorúbb elbánásban részesítsék az efféle a bűnelkövetőket. Ezek a személyek a bv. intézeteken belül külön csoportot képeznek, de ennek ellenére a fogvatartottak körében nem érzékelhető az a heves averzió velük szemben, mint a magyarországi börtönpopuláción belül.

Kriminológiai – és ezen belül kifejezetten büntetés-végrehajtási – szempontból figyelemreméltó etnikai kisebbségnek számít Németországban az orosz-németek (Rußlanddeutsch) csoportja. Az orosz-németek megjelenése a német társadalomban a '90-es évek közepére tehető, amikor Gerhard Schröder német kancellár liberalizálta a rájuk vonatkozó bevándorlási politikát. A németek a gazdasági és szociális válsággal küszködő anyaországból a második világháborút megelőző időszakban kerültek – sokan baloldalként menekültek – a Szovjetunióba, ahol az ottani politikai rendszernek köszönhetően teljes mértékben integrálódtak. (Oroszországba természetesen a korábbi történelmi idők során is vándoroltak szép számmal németek, például a Volga folyó deltájának környékére és Szentpétervárra.) A két világháború között kivándorolt németek gyermekei már anyanyelvi szinten beszéltek oroszul, mert speciális helyzetük ezt követelte meg. A jelenleg 15-25 éves harmadik generáció viszont teljes mértékben elveszítette német nyelvtudását, de az ő számukra is lehetőség adódott Németországba települni. Ezeknek a fiataloknak jelentős hányada – a nyelvi és kulturális nehézségek miatt – kriminalizálódott Németországban, csoportokba verődve bűnöznek, és rendkívül erőszakos magatartás-mintát követnek. A német büntetés-végrehajtás fiatalokú rezsimjeiben, egyes becslések szerint, arányuk 30-40%-ra tehető. Az egyéb országból érkezett fogvatartottakkal szemben nem elsődleges érdekük a kulturális integráció, mivel német állampolgárok, és az országból nem utasíthatók ki. Ez a – statisztikai nyilvántartásokban természetesen nem szereplő – fogvatartotti csoport kiemelten nehéz feladat elé állítja az egész német büntetés-végrehajtást.

Az összehasonlítandó adatok táblázatai

Az alábbi táblázatokban foglalt adatok objektív mérőszámok, és elviekben minden esetben az összehasonlítás alapját képezhetnék. Azonban, mint látni fogjuk, nincs mindig így: bizonyos adatok fogalmi háttere nem vehető egymással össze, tehát az össze nem vehető adatok a két rendszer közötti különbségekre világítanak rá. Azoknak az adatoknak az összehasonlítását, amelyek nem álltak mindkét „oldalról” rendelkezésre, általában mellőztük.

A börtönrendszerek mindig az adott társadalom szerves részei. Németország gazdasági ereje a fenti adatok szerint jóval felülmúlja Magyarországit. (Nyolcszoros népességszám mellett a GDP tizenhatszoros, tehát az egy főre eső GDP kétszer annyi Németországban, mint nálunk.).

Társadalmi és gazdasági jellegű mutatók (1-6)

	Összevetendő adat	Németország	Magyarország
1	terület (km ²)	357 021	93 030
2	lakosság (millió)	82,4	10,05
3	GDP (milliárd USD)	2 160	134
4	GDP/fő (USD)	26 600	13 300
5	GDP növekedés (%)	0,2	3,3
6	migrációs ráta	2,18	0,78

A német oldalról alacsonyabb mértékű GDP növekedés és a magasabb migrációs ráta látszólag ellentmond egymásnak, de voltaképp mindkettő Németország Magyarországnál nagyobb gazdasági fejlettségére utal.

A táblázatban szereplő magyar adatok (7-13)* a 2002-es ERÜBS-ből (Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikából), míg a német adatok a már említett 2003. évi németországi statisztikai kiadványból származnak. A két adatoszlop azonban a statisztikák elkészítésének módszertani különbözősége miatt sem vehető össze valószínűleg. A *szabadságvesztésre ítélték számát* (10) tekintve például a német adat a bíróságok által kibocsátott összes szabadságvesztéssel járó szankciót jelenti, amelyek között értelemszerűen benne foglaltatik a felfüggesztett szabadságvesztés vagy a próbára bocsátás is. Az ennek megfelelő magyar adat viszont a jogerős szabadságvesztés büntetést töltő személyek számát jelenti.

Noha az adatok összehasonlítása a fentiek miatt nem lenne korrekt, a táblázat azt mutatja, hogy Magyarországon a büntetőeljárás jóval hosszabb ideig tart, mint Német-

* A zárójelben található számok ezt követően az összevetendő adatok sorszámát jelzik – a könnyebb megtalálhatóság érdekében.

KITEKINTÉS

A büntetőeljárás adatai (7-13)

	Összevetendő adat	Németország	Magyarország
7	ismertté vált bűncselekmények	5 184 536	420 782
8	vádemelések száma	2 714 103	104 700
9	ítéletek száma	517 118	19 903
10	szabadságvesztésre ítétek száma	122 950	12 731
11	az előzetes letartóztatás átlagos tartama hónapokban	1	8,5
12	átlagítélet hónapokban	2 év 24	4 év 2 hó 21 nap 50,7
13	előrelátható átlagos ítélethossz	2 év	nem kiszámítható

országban. Szemlélteti ezen kívül a vádemelések hatékonyságát is: azt, hogy az ismertté vált bűncselekmények közül Németországban nagyobb arányban keletkezik vádemelés, mint nálunk. (E mögött természetesen számos ok áll. Magyarországon például a nyomozó hatóságok – a bűnygek arányait tekintve – kevesebb esetben emelnek vádat, mivel sok esetben a feljelentés nem megalapozott.)

További feltűnő különbség, hogy az előzetes *letartóztatás átlagos tartama* (11) Magyarországon több mint nyolcszor hosszabb, mint Németországban. (Ennek elemzésére később, a szorosan vett büntetés-végrehajtási adatoknál még visszatérünk.) Ugyanígy az *ítéletek hossza* (12), illetve az *előrelátható átlagos ítélethossz* (13) tekintetében is jelentős az eltérés.

Németországban – információink szerint – nem ismert a feltételes szabadság intézménye, ugyanakkor a fogvatartottra kiszabott szabadságvesztés tartama különböző okokból rövidülhet, így például a fogvatartottak munka után járó szabadságát elsősorban az ítéleti idő megváltoztatásával rendezik. Ennek következtében ezeket az adatokat a német nyilvántartás az *előrelátható átlagos ítélethosszként* kezeli. Ez a szám azt az időtartamot adja meg, amelyet a fogvatartott valóban a bv. intézet keretei között tölt, beleértve természetesen a külső munkahelyen töltött időt is. A magyar rendszerben nyilván sokkal nagyobb az eltérés az átlagos ítélethossz, és a valóban a bv. intézetben töltött idő között, elsősorban a feltételes szabadság jogintézménye miatt. Ez a körülmény a fogvatartás gazdasági mutatóit bizonyára jelentősen megváltoztatja, de a hazai vonatkozású adatok nem kérdezhetők le a fogvatartotti alrendszerből.

Az intézetek száma (14), befogadó képessége (15), valamint telítettsége (16) alapvetően Németország Magyarországnál nagyobb gazdasági erejét, a büntetés-végrehajtás decentralizáltságát tükrözi. Németországban egy bv. intézet átlagos befogadó képessége 300-400 fő, és a kisebb intézeteket ún. nem önálló intézetként a központi intézetekhez csatolták. Ezek az intézetek akár 50-60 km-es távolságban is lehetnek a központi intézetektől. Ez a rendszer megkönnyíti a rezsiprofiloknak megfelelő differenciálást, a személyügyi kérdéseket pedig, belső elektronikus levelezéssel intézik. Bajorországban például alig van olyan intézet, amelynek nem lenne mellékintézete.

A büntetés-végrehajtás adatai (14-36)

	Összevetendő adat	Németország	Magyarország
14	intézetek száma	222	34 (IMEI-vel)
15	befogadóképesség (fő)	77 795	11 320
16	telítettség (%)	90	147
17	fogvatartottak száma	70 203	16 676
18	fogvatartotti ráta	96	165
19	jogerős szabadságvesztésre ítélték aránya (%)	74,8	72
20	előzetesen letartóztatottak aránya (%)	24,8	28
21	fogvatartottak átlagéletkora (év)	30	33,1
22	felöltt korúak aránya (%)	90	96,7
23	fiatalkorúak aránya (%)	10	3,3
24	külföldi fogvatartottak aránya (%)	29,9	4,5
25	fogvatartottak foglalkoztatási aránya (%)	70	46
26	visszaesés aránya (%)	35	42
27	lopás bűncselekményért elítéltek aránya %-ban	16	34
28	kábítószerral való visszaélésért elítélt fogvatartottak aránya (%)	5	3
29	fogvatartott/nap költség (euró)	99	24
30	testületi tag/nap költség (euró)	160	34
31	szökés (2003)	679	9
32	befejezett öngyilkosság (2003)	79	9

A *fogvatartottak létszámával* (17) kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a nálunk a kilencvenes évek közepétől jelentkező fogvatartotti létszámemelkedés Németországban is tapasztalható. A nyolcvanas évek elejétől a fogvatartotti létszám Németországban majdnem elérte a második világháború utáni adatokat, tehát a korábbi évtizedekhez képes intenzíven emelkedett, majd tíz éven keresztül az ítélkezési reformnak köszönhetően ismét csökkent. Ebben az időszakban lépett hatályba a szövetségi büntetés-végrehajtási törvény is. 1991-től azonban a fogvatartotti létszám ismét emelkedett. Az egykori Német Demokratikus Köztársaságból kb. 7500 fogvatartott került az egyesült Németország büntetés-végrehajtási rendszerébe. (Megjegyzendő, hogy a berlini fal leomlása után Németország területén belül nagy arányú vándorlás indult meg a nyugati tartományok felé). A fogvatartotti létszámemelkedés azonban nem csak az újraegyesítésnek köszönhető, hanem elmondható, hogy ettől az időszaktól kezdve egész Németországban növekedett az ismertté vált bűncselekmények (súlyos testi sértés és rablás) száma, és az ítéletek száma is. Az előzetes letartóztatottak száma azonban az fogvatartotti össznépességhez képest csökkent, és 1993 óta folyamatosan önállóan is csökkenő tendenciát mutat.

Az utóbbi év során Magyarországon a fogvatartottak létszáma elsősorban a Btk. módosításának következtében (az előzetes letartóztatás tartamának változása) csökkent, míg Németországban csekély mértékben emelkedett, de az utóbbi három év során nem változott jelentős mértékben. Németország egyes tartományaiban ugyanakkor a fogvatartottak létszáma emelkedik. Példa erre Alsó-Szászország, ahol ennek oka az volt, hogy Bréma városának önálló tartománnyá válása miatt az alsó-szász hatáskörbe tartozó fogvatartottak visszatérnek a tartomány börtöneibe, és a korábban odaszállított fiatalok fogvatartottak ellátását sem vállalja tovább Bréma tartománya.

A *fogvatartotti ráta* (18), vagyis a 100000 lakosra eső fogvatartottak száma egy adott ország büntetés-végrehajtásának egyik legfontosabb mutatója. Az Európa Tanács legfrissebb adatai szerint ez Magyarországon 165, míg Németországban csupán 96. Fontos mutató ez a büntetés-végrehajtási rendszer fogvatartottakra vonatkoztatott költségeit illetően is.

Az *előzetesen letartóztatottak aránya* (20) megközelítőleg azonos a két országban. Fentebb már említettük, hogy az *előzetes letartóztatások átlagos hossza* (11) viszont jelentősen nagyobb Magyarországon, tehát a magyar büntetés-végrehajtásnak az előzetesen letartóztatottakkal kapcsolatban felmerülő feladatai is komplexebbek. (Gondolunk itt az institucionalizáció [az önállóság elvesztése] jelenségének kiküszöbölésére, a hozzátartozókkal való kapcsolattartás, illetve a fogvatartotti programok fontosságára.)

Ehelyütt a költségekre már konkrétan kitérve: az *előzetesek aránya* (20), az *előzetes letartóztatás átlagos tartama* (11), és a *fogvatartotti napi költség* (29) alapján kiszámítható, hogy a magyar állam – arányaiban – több mint kétszer akkora összeget költ az előzetes letartóztatás jogintézményének végrehajtására, mint a nála gazdasági szempontból tizenhatszor erősebb Németország.

A *fiatalkorú fogvatartottak aránya* (23) Németországban 10 %, Magyarországon csupán 3,3%. Ez a nagy különbség azzal főként magyarázható, hogy Németországban nem létezik a magyar fiatalkorúak nevelőintézetének megfelelő intézményrendszer. Németországban működnek olyan intézetek, amelyekben veszélyeztetett, vagy a társadalomra csekély mértékben veszélyes fiatalkorú személyek tartózkodnak, azonban ezek a személyek nem bírósági ítélet, hanem a hatóságok által felállított várólista alapján nyernek elhelyezést ezekben az intézményekben. A német fiatalkorúakkal foglalkozó intézményeknek nincs államigazgatási felügyeleti szerve olyan értelemben, ahogy Magyarországon a fiatalkorúak nevelő intézeteinek az ESZCSM (Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium) az. Ezeket az intézményeket inkább az egyházak, és a civil szervezetek tartják fenn. Feltehető, hogy a Németországban jelentkező, arányaiban magasabb bűnelkövetés, a bűnözésbe újonnan bevonódó fiatalkorú elkövetők számlájára írható. A másik feltevés abban áll, hogy a társadalomra fokozottan veszélyes fogvatartottak nem az egyházak és a civil szervezetek által fenntartott intézményekbe, hanem az önálló fiatalkorú bv. intézetekbe, vagy az egyéb bv. intézetek fiatalkorúak büntetés-végrehajtásra szakosodott részlegeibe kerülnek.

A *külföldi fogvatartottak aránya* (24) Németországban jelentősen felülmúlja a magyar adatot, méghozzá még a *migrációs rátát* (6) is meghaladó mértékben. Ez alapvetően azért van így, mert a gazdaságilag erős államokba nagyarányú migrációs hullám érkezik, és a bevándorlók egy jelentős hányada az általuk elkövetett bűncselekmények miatt – Németországban több mint 23 ezer ember – a bv. intézetekben „tartózkodik”. Magyarországon is növekedni fog feltehetően a külföldi fogvatartottak száma, akik között jelenleg is többségben vannak az életellenes bűncselekményeket és a kábítószerrel visszaélés súlyosabbnak minősülő módozatait elkövető fogvatartottak. A külföldi fogvatartottak kezelése több terhet ró a személyi állományra, és a külföldiek számának növekedése valószínűleg növelni fogja a nem dolgozó elítéltek számát is.

A fogvatartottak foglalkoztatása bizonyítottan csökkenti az intézeten belüli agressziót, a prizonizáció és a hospitalizáció veszélyét, növeli a megküzdési stratégiák tárházát, és ennek eredményeképpen a börtönkörnyezetet a személyi állomány számára is komfortosabbá teszi. Noha a foglalkoztatás mindkét országban központi jelentőségű, a *fogvatartottak foglalkoztatási aránya* (25) Németországban 70%, míg nálunk – a fogvatartotti alrendszer adatai szerint – 46%. A foglalkoztatás nem csupán a munkáltatást, hanem a különböző programokban való részvételt is jelenti mindkét országban.

Németországban a kiürült üzemsarnokokat kedvező feltételekkel vállalkozóknak adják bérbe azzal a kikötéssel, hogy a vállalkozók fogvatartottakat foglalkoztatnak. A vállalkozók a fogvatartotti munka alacsony költségei miatt nyereséget könyvelhetnek el. Ha Németországban a fogvatartott külső vállalkozónál dolgozik, képes a társadalombiztosítási járulék fizetésére, ezért ha esetleg szabadulása után nem talál munkát, nem szorul szociális segélyre, hanem jogosult a munkanélküli járadék kézhezvételére. A gazdaság szinergikus [egymást befolyásoló hatású] folyama-

tainak következtében tehát ilyen módon is növelhető a fogvatartottak reintegrációs esélye.

A börtönökben nemcsak a foglalkoztatás aránya fontos, hanem az is, hogy a fogvatartottak milyen rendszerességgel vesznek részt különböző programokban. Németországban hagyományosan nagyobb hangsúlyt fektetnek a fogvatartotti programokra, mint hazánkban, de szerencsére a hazai helyzet javuló tendenciát mutat. A kilencvenes évek elején hazánkban a fogvatartottaknak csupán 40%-a volt munkanélküli, sajnos ez az arány napjainkra romlott, viszont a fogvatartottak rendelkezésére álló programok köre bővül. Ezen a téren nagy eredménynek számít például a kábítószert megelőző körletek létesítése 11. börtönben az idei év elején. (Németországban már több mint tíz éve működnek a drogmentes körletek.)

A büntetőeljárás, a büntetés-végrehajtás egyik sarkalatos kérdése a *visszaesők aránya* (26). A jelenséget kétféleképpen lehet értelmezni legalább. Az első értelmezés szerint: Ha a visszaesők aránya magas, az azt jelentheti, hogy a társadalomban jelen van egy masszív bűnözői réteg, ugyanakkor az első büntényesnek számító személyek száma kevesebb, tehát a nem életmódból eredő bűnözés csökkenő tendenciát mutat. A másik értelmezés pedig a következő: Ha a visszaesők aránya magas, az azt jelenti, hogy a börtönökben folytatott reszocializációs programok nem felelnek meg a kívánalmaknak, azaz a börtönökben nem a törvényben megfogalmazott reszocializációs cél érvényesül, hanem az izoláció. (Az első értelmezés szerint a magyar, míg a második szerint a német adatok a kedvezőbbek.) Mindkét kijelentés mellett vannak támogató- és ellenérvek is, a gond csupán az, hogy a két állítás nem zárja ki egymást. A társadalmi visszailleszkedést segítő programok ugyanis más tényezők mellett csökkenthetik a visszaesés arányát, attól függetlenül, hogy mekkora az első büntényesek aránya.

Kézenfekvőnek tűnne, ha ezen összehasonlító jellegű dolgozatban olyan statisztikai adatokat is közölnénk, amelyek az elítéltek által elkövetett bűncselekmények fajtáit, azok százalékos megoszlását mutatnák be. Mivel ez az adatsor csak egy külön táblázatban lenne összefoglalható, ennek közlésétől eltekintettünk, „átemeltünk” jelen táblázatunkba viszont két olyan bűncselekményfajtát – a lopásról és a kábítószert megelőző körlettel való visszaélésről van szó – , amelyeknek elemzése fontos tanulságokkal szolgál.

A *lopás bűncselekményért elítélt fogvatartottak aránya* (27) Magyarországon több mint kétszer magasabb, mint Németországban. Lopást – az országoktól függetlenül – általában olyan személyek követnek el, akik között a megelőzhető bűnözőket találjuk, de ezek a személyek szinte minden esetben alacsonyabb szocio-ökonomiai státusszal rendelkeznek, mint a többi fogvatartotti csoportok tagjai. A lopás bűncselekményért elítélt fogvatartottak aránya jelentheti az egyes államok a szegénység visszaszorításának érdekében kialakított stratégiájának, és az állami szervek közötti – e téren kifejtett – együttműködés hatékonyságát is.

A *kábítószert megelőző körlettel visszaélést elkövető fogvatartottak aránya* (28) Magyarországon 3%, Németországban 5%. Meglepőnek tűnik a német adat, amikor a külföldi jelen-

tésekben sorra 30-40%-os, vagy még nagyobb arányokat találhatunk. Ennek az az oka, hogy a külföldi nyilvántartások sokszor nem a kábítószerrel visszaélést – mint bűncselekményt – elkövetőket, hanem a kábítószer-problémával szembesülő fogvatartottakat veszik számba. Feltételezhetjük, hogy a magyar börtönökben is nagy a különbség a két csoport létszáma között, ha nem is akkora arányú, mint Nyugat-Európában.

A *fogvatartotti napi költség* (29) adatot – amely saját számításunk eredménye – már az előzetesen letartóztatottak kapcsán alkalmaztuk. Ha ezt az adatot – 99, illetve 24 euró – az átlagítélet (11) hosszával – 24, illetve 50,7 hónap – vetjük össze, azt az eredményt kapjuk, hogy a német költségek majdnem kétszer felülmúlják a magyar költségeket. Mivel azonban Németországban 4,2-szer több fogvatartott van, mint Magyarországon, így a magyar állam – egy bizonyos bűncselekmény miatt kiszabott – szabadságvesztés büntetésre megközelítőleg kétszer annyi pénzt költ, mint a német.

A *testületi tag napi költsége* (30) adat voltaképp nem valós Németország egészét tekintve, hiszen csupán a bajor büntetés-végrehajtás költségvetési és létszám adatai alapján született. (A német büntetés-végrehajtás személyi állományának összletszámára vonatkozóan nem találtunk adatot, így a táblázatban a magyar adat – önmagában álló – közlésétől eltekintettünk.)

A fogvatartási munka – mint akár fizikai jellegű konstans – negatív mutatói lehetnek az olyan adatok, mint a fogolyszökések (büntett alakzat) vagy a befejezett öngyilkosságok száma. Mind a kettő mutató valamilyen formában azt jelzi, hogy a bv. dolgozók milyen hatékonyságú figyelmet fordítanak a fogvatartottakra.

A *szökési* (31) adatok összehasonlításához előzetesen pár megjegyzést kell fűzni. Németországban nem válik el egymástól a „fogolyszökés” büntetti és vétségi formája, azaz a régebben Magyarországon „jogellenes eltávozásként” nyilvántartott esetek és a nálunk szökésnek minősülő cselekmények büntetőjogi megítélése nem különbözik egymástól, sőt nem is minősülnek bűncselekménynek. (Megjegyzendő, hogy Németország 15 tartománya közül ezeket az adatokat 14 állam szolgáltatja a Szövetségi Igazságügyi Minisztérium részére.)

Magyarországon a tavalyi év során 9 szökés történt, Németországban pedig 679 alkalommal történt jogellenesnek számító intézetelhagyás (Entweichung). Ez utóbbi – az arányokat tekintve is – hatalmas szám. A jogi szabályozás fentebb említett különbözősége miatt: a két adatot nem lehet összehasonlítani. A szökés és a jogellenes eltávozás a büntetés-végrehajtási hatékonysága szempontjából egymástól eltérően értelmezhető. Ha a fogvatartott az intézetből (a magyar értelmezés szerint az intézet zárt részéről) megszökik, az azt jelenti, hogy a személyzet nem megfelelően látja el a szolgálatát, míg ha a fogvatartott a részére egyébként megadott eltávozásról, büntetésfélbeszakításról vagy kimaradásról (Németországban is adott mindhárom lehetőség) nem tér vissza, az a kockázattertelés hatékonyságának csökkenését jelenti. Megemlítendő még, hogy a német gyakorlat jobban elősegíti a fogvatartottak intézetelhagyását, mint a magyar; náluk a szabadulásra való felkészítés és – a

nyitott intézetek esetén – a külső munkavégzés nagyobb hagyományokra tekint vissza, ezáltal kiterjedtebb.

A *befejezett öngyilkosságok* (32) adatára térve: Németországban 2003-ban tízezer fogvatartottra vetítve 11,25 befejezett öngyilkosság történt, Magyarországon ez a szám 5,39, (Németországban a tavalyi évben 79 fogvatartott lett öngyilkos, Magyarországon 9). A fogvatartottak létszámához viszonyítva tehát Németországban majdnem kétszer annyi bebörtönzött személy lett öngyilkos, mint Magyarországon.

Németországban a fogvatartottak valamivel több mint fele egyéni elhelyezésben részesül, ami azt jelenti, hogy a zárkán belül éjjel teljesen egyedül tartózkodik, ezért nagyobb a veszélye annak, hogy az öngyilkossági szándék rejtve marad, illetve, hogy öngyilkossági kísérlet esetén a kísérletet tevő fogvatartott valóban el is halálozik, mert nem jelez senki a személyzetnek. Magyarországon a fogvatartottakat bizonyos időközönként ellenőrizni kell éjjel is, ez így van Németországban is, viszont ott az éjjeli szolgálatokban egy öt-hatszáz fős intézetben gyakran csupán pár testületi tag marad szolgálatban.

A férőhelyek számából adódóan Magyarországon az egyéni elhelyezést elsősorban biztonsági szempontok indokolják: vagy a fogvatartott személye van veszélyben, és meg kell védeni társaitól, vagy a fogvatartott jelent veszélyt a társaira, vagy az intézet biztonságára, és fokozott figyelemmel kísérése indokolt. Az öngyilkosság szempontjából a magas kockázati csoportba tartoznak a kábítószer-problémával szembesülő fogvatartottak, akiknek a száma Magyarországon növekvő tendenciát mutat, de még mindig nem érte el a nyugat-európai szintet.

Az utóbbi években megnőtt nálunk az átszállítási kérelmek száma, amelynek elsődleges indoka nem a lakóhelyhez közelebb való elhelyezés, hanem a fogvatartott társakkal kialakult, másként már nem kezelhető konfliktushelyzet (tartozás felhalmozódása, zsarolás, bántalmazás, sanyargatás). Az uniós alapelveken és a zsúfoltság egyéb hatásain túl ezen körülmények is egyre erősebb indokot jelentenek a magyar büntetés-végrehajtás azon törekvésére, hogy a fogvatartotti férőhelyeket jelentősen bővítse.

Jelen dolgozat a német és a magyar büntetés-végrehajtás aktuális adatainak elemző összehasonlítását tűzte ki célul. Ezen keresztül – ha töredékesen is – megkísérelte bemutatni a német igazságszolgáltatás, illetve büntetés-végrehajtás rendszerét, s – remélhetően – a magyar büntetés-végrehajtás jelenlegi helyzetére és jövőjére vonatkozóan is szolgált hasznosítható adalékokkal.

Lehetséges, sőt biztos, hogy az egyes adat-párok elemzése nem mindig azok szakmai súlyának megfelelően történt meg, viszont, úgy véljük, több esetben sikerült az adatok hátterét megvilágítanunk, s kevésbé ismert összefüggésekre rámutatnunk. Ily módon ezen írás további elemzések kiindulópontja lehet.

A dolgozat, noha nem kifejezetten a két ország büntetés-végrehajtásának költségeit kívánta összehasonlítani, nem került meg ezt a kérdést. Akár az előzetes letartóztatás hossza, akár a fogvatartotti ráta, vagy egyszerűen a fogvatartottak létszáma

felől közelítettük meg a problémát: bebizonyosodott, hogy a magyar állam gazdasági erejéhez képest – arányaiban – több anyagi forrást kénytelen biztosítani a fogvatartottak ellátására, mint a német állam. E téren a büntető politikánkban eszközölt változások, az alternatív büntetések nagyobb arányú kiszabása jelenthet változást.

A büntetőpolitika reformtörekvései csökkenthetik ugyan a túltelítettséget, de ez nem indokolja azt, hogy Magyarországnak nem lenne szüksége több bv. intézetre, több fogvatartotti férőhelyre. A két folyamat kedvező alakulása esetén egy zárkára kevesebb fogvatartott jutna, aminek köszönhetően közelebb kerülhetnének az uniós célkitűzésekhez. Az új intézetek beruházásánál a jövőben törekedni kellene a kisebb befogadóképességű objektumok kialakítására annak érdekében, hogy az új intézetek jobban átláthatóak és könnyebben üzemeltethetőek legyenek, továbbá hogy a fogvatartottak foglalkoztatása – a helyi piaci lehetőségeket kihasználva – nagyobb határfokkal valósuljon meg. Az ilyen jellegű szervezeti felépítés az állomány szempontjából is kedvezőbb lehet, hiszen ez esetben nem kell a munkahelyre annyit utazni, vagy nem kell intézetek mellett működő szállókat igénybe venni. Az ily módon megtakarított költségeket pedig vissza lehetne fordítani a személyi állomány juttatásainak növelésére.

A bevezetőben említettekkel párhuzamban valóban lényeges kérdés a személyi állomány bérhelyzete, mint láttuk: ez Németországban sokkal kedvezőbb, mint hazánkban. A személyi állomány számára biztosított illetmény normalizálásával javítható lenne a testületi tagok kvalifikációja és társadalmi megbecsülése, továbbá nagy valószínűséggel a pályán maradás esélye is növekedne.